

XXV. Kutató Gyerekek Tudományos Konferenciája

2026

A Tettye: ahol a történelem és a természet találkozik

*"...Fenn az idő tűhegyén
kirakó-játék a Tettye,
lenn behorpad a Puturluk.
Zegzugok körül a város
félíg-nyitott kőgallérja,
itt forgósél közepén
trónol Haviboldogasszony
– hanyatt fordult számára
négy patát az égre vet –
köröttük a szikla-gallér
a kormos eklézsiára
őszintén, csatorna nélkül*

*bőven gyűjt esővizet.
Nincs híd. Csak a zuhatag.
Példázként, vagy csalétkül,
deszka-palló a víz mellett;
de igazi rokonok
egymás keblére borulva
szárny nélkül is átrepülnek,
a képzelt betegek nyelik
a török-korból maradt
vörösréz félholdakat..."*
(Weöres Sándor: Álom a régi Pécsről)

Készítette: Fehér Panni Katinka, Gutman Emma Róza, 7. osztály

Készítők e-mailcíme: gemma0613@gmail.com

Iskola: Pécsi Jurisics Utcai Általános Iskola

Felkészítő: Fenyősi Erika, Bruszt Míra Tünde

Felkészítő e-mail címe: fenyosi.erika@gmail.com brusztmira@gmail.com

Szekció: Ember és társadalom

Tartalom

1. Bevezetés.....	3
2. Kutatási kérdések, kutatósmódszertani háttér	3
3. Mindenszentek temploma	5
4. Tettye-patak	7
5. Tettyei Mésztufa-barlang.....	10
6. Játszó plasztika	11
7. Szatmáry György püspök nyári palotája	11
8. Emlékművek.....	14
9. Pintér-kert Arborétum.....	16
10. Balázs pihenő	17
11. Havi-hegyi feszület.....	17
12. Havihegyi kápolna.....	19
13. Összegzés	22
Irodalom	23

1. Bevezetés

Gutman Emma és Fehér Panni 7. a osztályos tanulók és barátnők vagyunk. A Pécsi Jurisics Utcai Általános Iskolába járunk. Ötödikesként „*A Pécsi Székesegyház déli kapui*”, hatodikosként „*A pécsi Székesegyház altemplomának titkai*” címmel készítettünk sikeres pályamunkát. Ismét Pécshez kapcsolódó témát választottunk, méghozzá városunk egy dombját, a Tettyét. Emma a biológia, Panni inkább a humán területhez tartozó tantárgyak iránt érdeklődik, így ezt a kettőt fontuk össze dolgozatunkban.

Azért választottuk ezt a témát, mert egyrészt az iskolánk közel épült a Tettyéhez és gyakran jártunk oda az osztállyal, illetve a családdal is. Míg kiskorunkban a két óriás csúszda kötött le minket a legjobban, mára már inkább a táj, a mondavilág és a történelem, ami a gyönyörű hegyek között rejlik. Másrészt nagyon szeretünk együtt dolgozni és a téma lehetőséget kínál az érdeklődésünk szerinti feladatmegosztásra is.

2. Kutatási kérdések, kutatásmódszertani háttér

Amikor a Tettye titkainak feltárása mellett döntöttünk, felkerestük és bejártuk a helyszínt. Először fotókat készítettünk, majd az iskolai könyvtárunkban tájékozódunk a témáról, illetve kutattunk az interneten is. Rengeteg régi felvételt találtunk a kedvelt kirándulóövezetről.

Számos kérdés fogalmazódott meg bennünk:

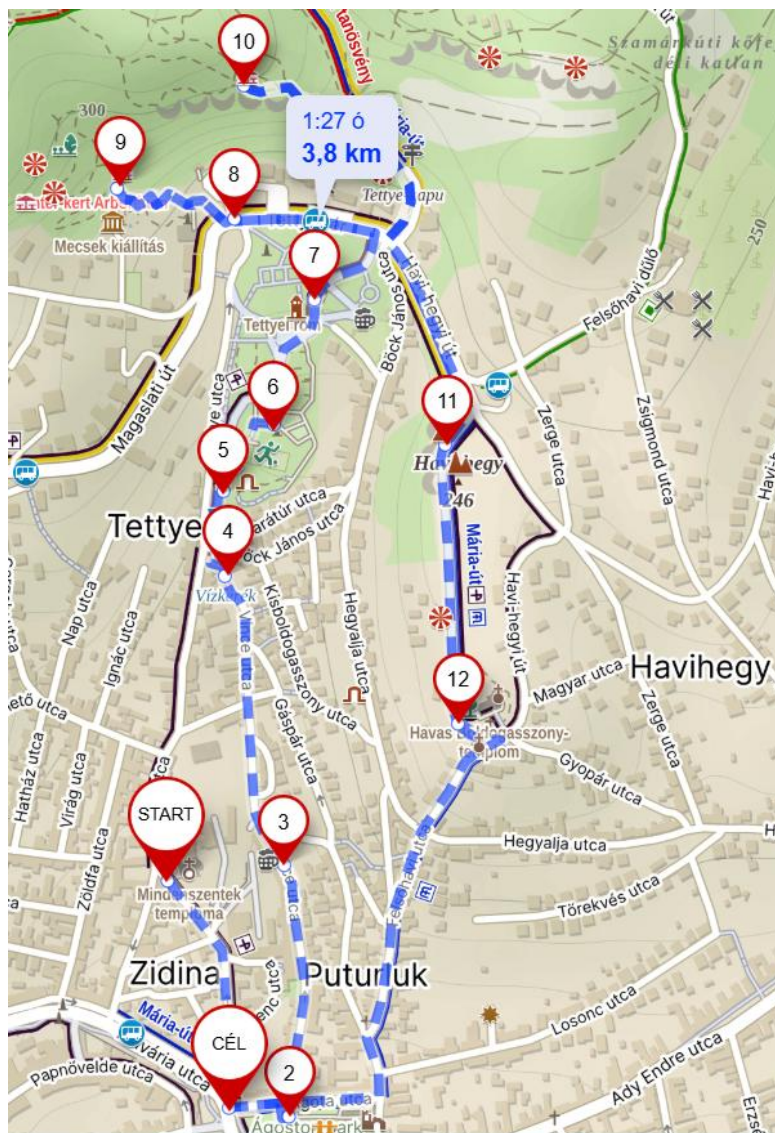
- Hogyan változott a Tettye a különböző történelmi korokban?
- Honnan ered a magyar fülnek szokatlan neve?
- Milyen természetvédelmi értékek és kirándulóhelyek találhatók a Tettyén?
- Minek a maradványai a tettyei romok?
- Mikor került a Havi-hegy tetejére a város ikonikus feszülete? Ki alkotta?
- Mikor építették Pécs legszebb fekvésű templomát, a Havi-hegyi kápolnát?
- Működik-e a Tettye hagymakupolás Mindenszentek temploma?
- Kiről kapta a nevét a Tettye feletti sziklafal tetejére emelt kilátó?

A Tettye Pécs egyik városrésze és kirándulóövezete a Mecsek déli lejtőjén. Hivatalosan meghatározott, kijelölt határai nincsenek. Izgalmas helyszín: parkok, forrás, romok, barlang, szobrok, emlékművek, kilátóhelyek találhatók itt.

A Tettye-domb kőzete kb. 200–250 millió éves triász kori mészkő. A mészkő repedezett, így a víz könnyen be tudott szivárogni. Emiatt járatok, üregek, barlangok alakultak ki benne. A mészkő alatt vízzáró réteg található, azon a víz nem tudott lefelé haladni, ezért oldalirányba

mozgott és a felszínre tört. Így alakult ki a Tettye forrás. A Tettye eredetileg vízellátási funkciójú hely volt. A középkortól a helyi építkezésekhez mészkőbányászat is folyt a Tettyén. Nem okoztak nagyobb tájsebeket, de az emberi tevékenység emléke megmaradt. A reneszánszban a Tettye kiegészült pihenőpalotával, a 19. században szivattyúházzal. Mára lakó- és turisztikai városrészé vált, ahol a történelmi romok és a zöldövezet egymás mellett élnek.

Bejártuk a helyszínt, az útvonalat mi terveztük, a látottakat összevetettük korábbi elméleti ismereteinkkel.

1. ábra: A Tettyén bejárt utunk. A dolgozatunk is ezt a felépítést követi.
Forrás: Saját szerkesztés

3. Mindenszentek temploma

Utunkat a Mindenszentek templománál kezdtük. Ez Pécs második legrégebbi temploma a Székesegyház után. Az egyhajós, kisméretű, román stílusú templom a 12. század elején, épült. 1157-ben szentelték fel. Azóta természetesen többször átépítették. Nevét a katolikus Mindenszentek ünnepről kapta, amelyet minden év november 1-jén tartanak. Ezen a napon a hívek mindazokért imádkoznak, akik lelke már üdvözült, ezzel példát adtak a keresztény életre.¹

A középkorban a várost körülvevő falakon kívül állt, ezért a török hódoltság idején az egyetlen templom volt, ahol keresztény istentiszteleteket engedélyeztek. A városfalon belüli templomokat a törökök lerombolták vagy dzsámivá alakítottak át. A kicsiny katolikus templom protestáns felekezetek istentiszteleteinek is helyt adott. Így történhetett az, hogy három felekezet is, az unitáriusok, a reformátusok és a katolikusok is tarthattak itt istentiszteletet.²

A reformáció korában itt zajlott a híres vallásvita, a Pécsi Disputa 1588-ban. Válaszúti György unitárius lelkész, illetve Skarica Máté ráckevei református lelkész vitáztak. A két prédikátor érvei csaptak össze a hit kérdéseiben.³

2. ábra: A Pécsi Disputa emléktáblája
Forrás: saját fénykép

A 18. század elején a Mindenszentek temploma egy ideig püspöki központként szolgált, vagyis székesegyháznak számított. Erre azért volt szükség, mert a bazilika ekkorra nagyon rossz állapotba került és nem lehetett benne istentiszteleteket tartani. Ezért Radanay Mátyás, Pécs

¹ (n.a.). (2024. november 05.). *Búcsút ünnepeltek Pécs 12. században épült Mindenszentek-templomában*. Magyar Kurír. <https://www.magyarkurir.hu/hirek/bucsut-unnepeltek-pecs-12-szazadban-epult-mindenszentek-templomaban> (Letöltés dátuma: 2026. 03. 10.)

² U.o.

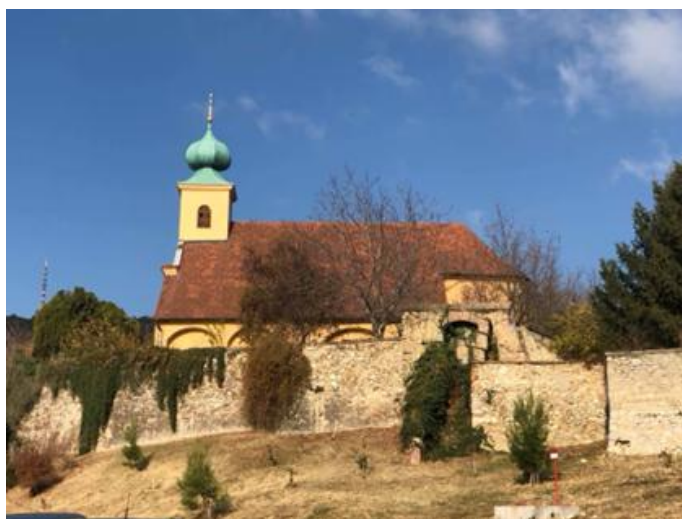
³ Bandi, B. (2018. november 21.). *Az 1588-as Pécsi Disputa emlékezete*. HetedHéthatár. <https://hetedhethatar.hu/hethatar/?p=53267> (Letöltés dátuma: 2026. 03. 10.)

püspöke ideiglenesen ezt a templomot jelölte ki erre a célra. A templom körül található, fallal körbevett domb a középkorban temetőként működött.

A karmelita rend a 20. században érkezett Pécsre, 1934-ben telepedtek le a városban. Egy évvel később, 1935-ben a templom északi oldalán felépült egy apácák számára készült kolostor. Az egykori kolostorépület ma a Hittudományi Főiskola kollégiumaként működik. Maga a templom napjainkban zárva tart, csak Mindenszentek napján nyitja ki kapuit hívek előtt.⁴

3. ábra: Tettye utca, Mindenszentek temploma
Forrás: Zsabokorszky Jenő fényképész 1928. évi felvétele

4. ábra: Tettye utca, Mindenszentek temploma napjainkban
Forrás: saját fénykép

⁴ (n.a.). (2024. november 05.). *Búcsút ünnepeltek Pécs 12. században épült Mindenszentek-templomában.* Magyar Kurír. <https://www.magyarkurir.hu/hirek/bucsut-unnepeltek-pecs-12-szazadban-epult-mindenszentek-templomaban> (Letöltés dátuma: 2026. 03. 10.)

4. Tettye-patak

A Tettye-patak ugyanazt a nevet viseli, mint a városrész, ahol ered. A patak a Tettye-forrásból indul, amely a Mecsek egyik legjelentősebb karsztforrása és régen Pécs számára is fontos vízforrást jelentett. A forrás egy viszonylag nagy, körülbelül 14 km²-es vízgyűjtő területéhez tartozik a hegységben. A patak rövid, lejtős szakasz után a Pécsi-vízbe folyik.

5. ábra: A Tettye-patak
Forrás: saját fénykép

A Tettye-forrás és a patak nagy szerepet játszott Pécs történetében. A környéken fakadó bővizű források sokszor meghatározták, hogy hol alakuljanak ki települések, mert biztos vízellátást adtak az embereknek. Pécs fejlődésében is fontos volt a Tettye-forrás vize. A forrás vize nemcsak ivóvízként szolgált, hanem a környék gazdasági életét is segítette. A patak vizének erejét régen különböző malmok működtetésére használták. Ezekben a malmokban például gabonát őröltek, vagy más feldolgozó munkát végeztek. A víz energiája így sok ipari tevékenység alapját adta.

A patak mentén ezért sokféle mesterség és műhely jelent meg. A vízre épülő malmok és más műhelyek hosszú időn át fontos szerepet játszottak a környék életében. Emiatt a Tettye-patak környéke a pécsi ipar egyik korai központjának számított, és a 18. század második felétől a város ma is használt címerének is része a patak.⁵

⁵ Parrag, T. (1998). A karsztforrások szerepe a Nyugat-Mecsek társadalmi-gazdasági életében. *Földrajzi Értesítő*. XLVII. évf. 2. füzet 149-156.

A Tettye karsztforrásáról a 18. században feljegyezték, hogy tiszta forrásvíze a város felé haladva közel negyven malomkereket működtetett. 1860 körül a Tettye-forrás egy kör alakú kút formájában volt látható és innen indult a Tettye-patak. A víz a 19. század végéig akadálytalanul tört fel a felszínre. A forrás nemcsak ivóvizet adott, hanem a patak erős vízhozama és meredek lejtése miatt többféle malmot is működtetett. Ilyen volt például a lőpor-, papír-, fűrész-, kalló- és lisztőrlő malom. A patak környékére emiatt sokféle mesterség települt. Dolgoztak itt többek között tímárok, bőrfeldolgozók, cipőkészítők, szíjgyártók, kötélverők, szűcsök, sörfőzők és mészárosok is. A Tettye-patak így fontos szerepet játszott abban, hogy Pécsen kialakuljon az ipar. A régi idők emléke ma is felfedezhető a környéken. Néhány utcanév (például: Alsómalom, Felsőmalom, Tímár utca) még mindig erre az időszakra utal.⁶

6. ábra: A Tettye-patak forrása
Forrás: saját fénykép

Régen a Tettye-patak több helyen is kettéágazott. Az utolsó ilyen elágazás az Ágoston tér közelében volt. Innen a két ág már nem folyt össze újra, mert az emberek két külön mesterséges malomcsatornát alakítottak ki. Ezek a csatornák nagyjából egymás mellett haladtak és így jutottak el a Pécsi-vízig. A nyugati ághoz sok ipari műhely települt, míg a keleti ág valószínűleg főként arra szolgált, hogy nagy esőzések idején elvezesse a fölösleges vizet. A patak vizét

⁶ Trebbin, Á. (2014. március 29.). Azok a régi szép idők... Kalandozások a régi Pécs városában – 128. HetedHéthatár: <https://hetedhethatar.hu/hethatar/?p=28057> (Letöltés dátuma: 2026. 03. 10.)

mesterséges árkok segítségével még a városhalon belülre is bevezették. Itt nemcsak a malmok használták fel a vizet, hanem a sok vizet igénylő bőrfeldolgozó műhelyek is. A környéken ma is áll néhány régi tímárház. Ezek közül az egyik a Felsőmalom utcában található épület, amely ma a Janus Pannonius Múzeum Városháza Múzeumának ad otthont. Az ilyen házak jellegzetessége volt a szárítópadrás, ahol a kikészített bőrt szárították. A patakot a 19. század végén kezdték szabályozni, mert nagy esőzések idején gyakran áradásokat okozott. Ekkor építették ki azt a csatornarendszert is, amely a patak vizét a pécsi ivóvízhálózatba vezette.⁷

7. ábra: A városi vízvezeték
Forrás: Saját fénykép

Abban az évben, amikor Pécs volt Európa Kulturális Fővárosa, a Tettyén is felújításokat végeztek. Ekkor került a Vince utcába a malmoknak emléket állító vízikerek. Jelentős esőzés esetén a Tettye-forrást a zavaros vize miatt nem táplálják be a rendszerbe, hanem az összes vizet beleengedik a Tettye-patakba, amely normál esetben a Tettye alatt, a Vince utca tetején folyik be az út alatti elvezetőbe. Ez a víznyelő azonban időnként eldugul és ilyenkor a nagy mennyiségű víz 3-4 méter szélességben, folyóként hömpölyög az Ágoston térig. Ekkor a Biokom Nkft. foglalkozik a dugulás elhárításával.⁸

⁷ Bóka, M. (2010. június 1.). *Megbúvó patakok*. Magyar Nemzet.
https://web.archive.org/web/20171222051301/https://mno.hu/migr_1834/megbuvo_patakok-235040
(Letöltés dátuma: 2026. 03. 10.)

⁸ (n.a.). (2021. október 26.). *A fagyok beálltaig biztosan forog a tettyei vízimalomkerék*. PécsMa.
<https://www.pecsma.hu/a-fagyok-bealltaig-biztosan-forog-a-tettyei-vizimalomkerek/> (Letöltés dátuma: 2026. 03. 10.)

8. ábra: Malomkerék a patakban.
Forrás: saját fénykép

5. Tettyei Mésztufa-barlang

A Tettyei Mésztufa-barlang különleges természeti képződmény, amely több szempontból is eltér a legtöbb ismert barlangtól. A Tettye-forrás egy vastag mésztufaréteg alól tör a felszínre. Ebben az egykor szederkőnek nevezett édesvízi mészkőben sok kisebb-nagyobb üreg alakult ki az idők során. Ezeket a helyiek később kibővítették, összekapcsolták és gyakran pincének használták. A legnagyobb ilyen pincebarlang teljes hossza körülbelül 218 méter.

A barlang járatainak egy része természetes módon jött létre, más részeit viszont az emberek alakították ki. A laza szerkezetű mésztufában könnyebb volt folyosókat vájni, ezért az évszázadok során több új járatot is kialakítottak. Így a hegy belsejében egy kisebb, egymással összekapcsolódó üregrendszer jött létre. Ezeket a föld alatti tereket egy időben tárolásra, sőt lakóhelyként is használták.

A barlang a 20. század elején különleges látványossággá vált. 1906-ban egy pécsi lakos, Reéh György átalakította a bejárat környékét és egyfajta „sárkánybarlangot” hozott létre. A bejáratot például egy mesterséges vízesés mögé rejtették, a belső részeket pedig különféle figurákkal és fényekkel díszítették. A látogatók papírmaséból készült sárkányokat, őslényeket és más különös alakokat láthatnak. A barlanghoz kapcsolódó legendák szerint a föld alól hallható különös morajlást egykor sárkányok hangjának tartották.

A ma látható kiállítás a barlang kialakulását és történetét mutatja be. A látogatók megismerhetik, hogyan keletkezett a mésztufa és milyen természeti folyamatok alakították ki a barlangot. A bemutató másik része a Tettye környékének történetére és a víz szerepére helyezi

a hangsúlyt, amely évszázadokon át ivóvizet adott a városnak és működtette a Tettye-völgy malmait is. A barlang ma vezetett túrák keretében látogatható.⁹¹⁰

6. Játszó plasztika

Az „Elefánt”, a pécsi gyermekek kedvelt mászókája és csúszdája az üvegművész Kertészfi Ágnes alkotása. Érdekesség, hogy a művész nem elefántnak szánta. Egy japán mestertől, Issei Amemiyától tanulta meg azt a gyermekbarát technikát, ami kicsit puhább és melegebb betont eredményez, mivel műgyanta hozzáadásával készült.

9. ábra: Az elefánt
Forrás: saját fénykép

7. Szatmáry György püspök nyári palotája

A Tettye egyik legfontosabb látnivalójának a romokat tartjuk. A mohácsi csata előtt, 1505-től 1521-ig volt Pécs püspöke Szatmári György. A pécsi humanista hagyományt Janus Pannonius után őrizte és tovább vitte. Humanista kört alakított ki, amely az ország egyik szellemi központjává vált. Reneszánsz nyári rezidenciát építtetett a Tettyén, amely ma a Szathmáry Palotarom néven ismert. Sajnos a palota építésének körülményeiről nem maradtak fenn dokumentumok. Az épület olasz mester terve és munkája lehetett. A nyári rezidencia a környékről származó mészkő felhasználásával épült.¹¹

Pécs 1543-ban harc nélkül került török kézre. A város önként megnyitotta a kapuit és lassanként balkáni jellegű településsé vált, bazárjaival, fürdőivel és mecsetjeivel. Szatmári

⁹ Rónaki, L. (1976). Pincebarlang a pécsi Tettye-karsztforrás mésztufájában. *Karszt és Barlang*, 1976. I-II. 25-28

¹⁰ Tóth, J. (n.d.). *Tettyei Mésztufa-barlang*. Természetjáró.

<https://www.termeszetjaro.hu/hu/poi/barlang/tettyei-mesztufa-barlang/23440154/> (Letöltés dátuma: 2026. 03. 10.)

¹¹ Frey, Gy. (n.d.). A tettyei reneszánsz villa épületkutatása és elvi rekonstrukciója.

http://arch.et.bme.hu/arch_old/korabbi_folyam/19/19freygy.html (Letöltés dátuma: 2026. 03. 10.)

György püspök reneszánsz nyári palotáját derviskolostorrá (tekke) alakították át. Innen ered a városrész „Tettye” neve. A falakon nem maradtak fenn török nyomok, ezek szerint nem építették át különösebben a palotát. Pécs 1686-ban szabadult fel a török uralom alól, ezután a tekkét a pécsi káptalan használta. 1780-ban Pécs elnyerte a szabad királyi város címet, ekkor az egykori palota a város tulajdonába került és a város erdészeti hivatala kapta meg használatra. A 18. század végére az épület állapota leromlott, lakatlanná vált. Viszont az 1890-es évekre a pécsi polgárok kedvelt kiránduló és pihenő helyévé vált a környéke. A romokat ezért a 19. században elkezdték konzerválni. Az 1928-as képeslapon a Tettyei romok és parkosított környezete látható a bal oldalon. A másik a mai állapotot mutatja.¹²

*10. ábra: A tettyei romok
Forrás: Darabanth*

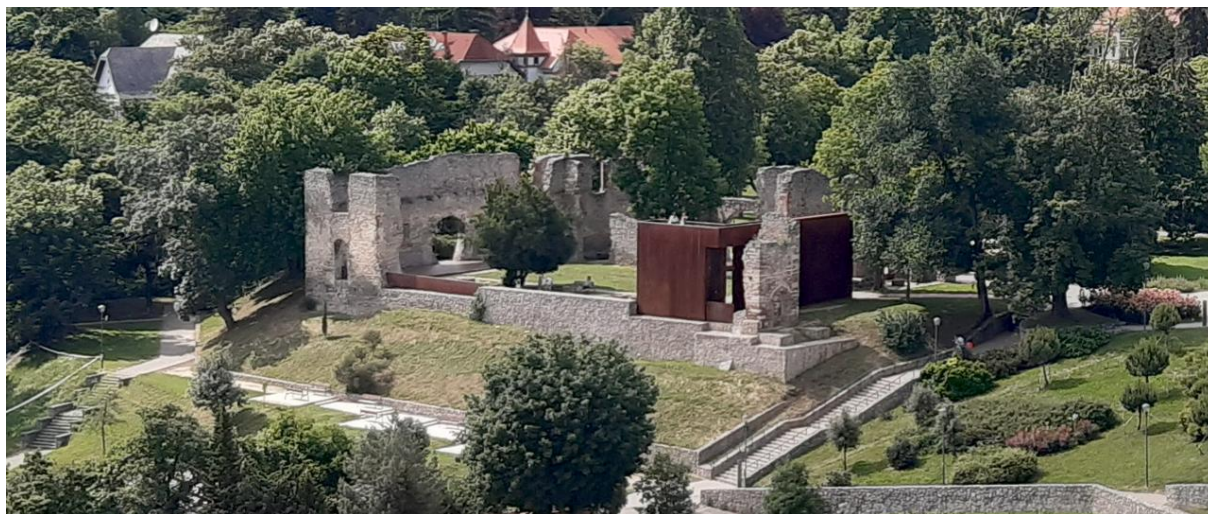

*11. ábra: A tettyei romok ma
Forrás: Turistamagazin*

A Tettyei romokat 2008 és 2011 között rekonstruálták az Európa Kulturális Fővárosa 2010 program keretében. Stabilizálták az épületet. A romokat kiegészítették a korábbi években végzett régészeti kutatások alapján úgy, hogy Szatmáry György palotájának kialakítása a ma embere számára könnyebben értelmezhető legyen. A modern beépítés máig megosztja a pécsi

¹² U.o.

közzvéleményt. A romot átszelő rozsdásodó kilátószervezetet sokan stílusidegennek érzik. A rozsdás hatású acélfelületekkel történő felújítás időjárásálló, sok helyen alkalmazzák, az eredetitől jelentősen eltér, jól észrevehető, elkülöníthető, de mi sem tartjuk szépnek.

*12. ábra: A tettyei romok a fémből készült kilátóval
Forrás: saját fénykép*

Tettyei vízijáték, Urbánus struktúrák néven illetik a 2009-ben született város-makettes szökőkút-alkotást. A mészkőből készült makett a 444 m alkotócsoport munkája, amelynek tagjai között Orosz Klára, Palatinus Dóra és Makra Zoltán neve szerepel a leggyakrabban.¹³

*13. ábra: Urbánus struktúrák szökőkút
Forrás: KöztérKép*

¹³ Keszthelyi, S. (2017. november 13.). *Urbánus struktúrák*. KöztérKép.
<https://www.kozterkep.hu/32672/urbanus-strukturak> (Letöltés dátuma: 2026. 03. 10.)

8. Emlékművek

A Mecseki Láthatatlanok emlékműve a reneszánsz palotaromok és az úttest közötti parkban látható. Az 1956-os forradalom leverése után a pécsi szabadságharcosok egy csoportja kitarthatott és a hegyekben elbújva két hétig még folytatták a harcot a szovjet megszállókkal szemben. A Tette egy olyan hely volt, ahol a városlakók találkozhattak az ellenállókkal, elláthatták őket a szükséges, mindennapi eszközökkel. Ezért került éppen ide Kuti László szobrászművész alkotása, melyet a forradalom 60. évfordulójára készített. Így fogalmazott művéről: „szabálytalan formáival, egyedi, vörös tardosi mészkő anyagával, szabálytalanul illeszkedő idomaival jelképezi a Mecseki Láthatatlanok egyedi harcmodorát”. Ugyanis a szabadságharcosok helyüket sűrűn változtatták és hol itt, hol ott csaptak le a szovjetekre, majd újra visszahúzódtak, láthatatlanok lettek. Az emlékmű domb formájú alapját gránit kőlapok szíjai burkolják. 87 szabadságharcos nevét vésték a lapokra.¹⁴

14. ábra: A Mecseki Láthatatlanok emlékműve
Forrás: KöztérKép

A Genezis szó jelentése születés. A hatalmas lefelé álló hüvelykujj a teremtő kezének nyomát szimbolizálhatja a Földön vagy a szobrász munkálkodásának jelképe. Ez is megosztja a közvéleményt, sokan nem tartják ízlésesnek ekkora nagyságban az ujjat.

¹⁴ (n.a.) (2016. november 23.). Reménytelen helyzetben is a szabadságért harcoltak a mecseki láthatatlanok. MúltKor. <https://m.mult-kor.hu/remenytelen-helyzetben-is-a-szabadsagert-harcoltak-a-mecseki-lathatatlanok-20161123?fbrcMR=mobile> (Letöltés dátuma: 2026. 03. 10.)

15. ábra: Genezis
Forrás: Köztérkép

Bencsik István szobrával szemben található Szabó László alkotása, a Növényritmus.

16. ábra: Növényritmus
Forrás: saját fénykép

9. Pintér-kert Arborétum

Az arborétum Pintér Jánosról (1879-1933) kapta a nevét, aki egykor pécsi banktisztviselő volt, de szabadidejében szenvedélyesen foglalkozott botanikával. A területen áll egy, még a 19. század végén épült présház, amely később a Pintér család nyaralójaként szolgált. Ma ebben az épületben működik a Duna-Dráva Nemzeti Park Igazgatóságának központja.¹⁵

Pintér János 1926-ban kezdte el a kert kialakítását. Az épület környékére különböző növényeket ültetett és a kedvező éghajlatot kihasználva egy örökzöldekből álló gyűjteményes kertet hozott létre az akkor még kopár, mészkösziklával borított területen. A kis tó mellett álló nagy és idős fenyőfákat is ő telepítette. A kert bejáratánál egy szárnyas oroszlánt ábrázoló szobor fogadja a látogatókat, tavasszal pedig bazsarózsa nyílnak a környéken. Ezek között megtalálható a különösen védett bánáti bazsarózsa is. Ez a világon vadon csak a Kelet-Mecsek területén él.¹⁶

Pintér János halála után a kert egy részét fokozatosan visszahódította az őshonos növényzet. Ez azonban tovább gazdagította a terület élővilágát, így ma az arborétumban együtt találhatók meg az eredeti mecseki növénytakaságok és a később telepített dísnövények. A kertben több mint harminc védett növényfaj él. Ilyen például a lónyelvű csodabogyó, a szürös csodabogyó és a pirítógyökér. Különösen értékesek az orchidea-fajok, például a majomkosbor, a bíboros kosbor, a bodzaszagú ujjas kosbor, a vitéz kosbor és a boldogasszony papucs.¹⁷

Az arborétum szépségét tovább növeli a természetes hatású kerti tó és az aranyhalas medence, amelyet egy vízköpő puttó díszít. A kertben több kőszobor is áll, amelyeket hazai és külföldi művészek készítettek a Nagyharsányi Szoborparkban. A terület természeti értékei miatt 1977-ben országos természetvédelmi területté nyilvánították.¹⁸

Az arborétumnak két fő része van. Az alsó kert a gyűjteményes terület, amely az egykori arborétum része volt és már a 2013-as felújítás előtt is látogatható volt. A kertben kanyargó ösvények és lépcsők vezetnek végig, amelyek mentén fák, lágyszárú növények, két kisebb tó és több kőszobor is megfigyelhető. A felső kertet 2013 őszétől lehet látogatni. Itt a Mecsekre jellemző karsztbokorerdő található. A terület egyszerre őrzi a természetes bokorerdő jellegét, ugyanakkor folyamatos növénytelepítésekkel alakítják tovább a gyűjteményes részt is. Ez a rész nagyon meredek: néhány száz méteren belül több mint 70 méter szintkülönbség van.¹⁹

¹⁵ (n.a.). (n.d.). *Pintér-kert Arborétum*. Duna-Dráva Nemzeti Park.

https://www.ddnp.hu/okoturizmus/bemutatohelyek/pinter-kert_arboretum (Letöltés dátuma: 2026. 03. 10.)

¹⁶ U.o.

¹⁷ U.o.

¹⁸ U.o.

¹⁹ U.o.

A hegyoldalon több kilátóhely is található, ahonnan szép kilátás nyílik a Tettyére és a környező területekre.

10. Balázs pihenő

A gyakran Tettye kilátónak emlegetett Balázs pihenő a tengerszint felett mintegy 290 méter magasságban emelkedik. Szatyor Győző tervei alapján, 2003-ban épült a fából készült esőbeálló, amely a szikla peremén helyezkedik el. A pihenő névadója Balázs József pécsi erdész, aki sokat tett a városi erdőért.

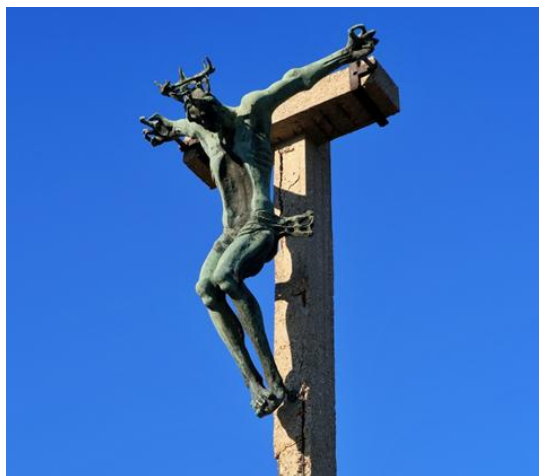
17. ábra: Balázs pihenő.
Forrás: MozgásVilág

11. Havi-hegyi feszület

A Havi-hegy egyik kiálló szikla csúcsára az első keresztet Horváth János alkotását 1745-ben állították fel. 1964-ig érintetlenül magasodott a feszület a város felett. Egy városi legenda szerint egy kispap emlékére emelték, aki szerelmi bánatában a szikláról a mélybe vetette magát. Ez a legenda valószínűleg nem igaz. Három alkoholos befolyás alatt álló fiatal ember azért, hogy egy velük sétáló hölgynek erejüket fitogtassák, a szikláról lelökték a keresztet. A kereszt darabokra tört és így, több mint 200 év után megsemmisült. Ma a szikla tetején Rétfalvi Sándor 1969-ben készült megrázó erejű bronzkeresztjét láthatjuk. Jézus fájdalomtól torzult arca, üveges szemei, görcsbe rándult csontvázszerű teste a szinte nyitott mellüreggel drámai hatású.²⁰ „Nem egy halott Krisztust akartam ábrázolni, hanem egy igazi élő embert, szabadulni akarót, aki a keresztfától akar megválni, az elhelyezése miatt azt a Megváltót, aki szenvedésével és nyomorúságával rászakad a városra” - idézi fel a régmúltat, majd elgondolkodva hozzáteszi: „Nem lehet elválasztani attól a történelmi időtől sem, amikor készült, hiszen a tettyei volt az

²⁰ (n.a.). (2013. július 10.) A Havi hegyi kereszték. Régi Pécs.
https://regipecs.blog.hu/2013/07/10/a_havi_hegyi_keresztek (Letöltés dátuma: 2026. 03. 10.)

egyetlen, hivatalosan támogatott, engedélyezett, köztéri Krisztus szobor akkor Magyarországon."²¹

*18. ábra: Feszület a Havi-hegyen
Forrás: KöztérKép*

2021-ben alakítottak ki egy a panorámasétányt és egy kilátóteraszt, amelyek különösen kedveltek a helyiek és a turisták körében is.

*19. ábra: Panorámasétány a Tettyén
Forrás: saját fénykép*

²¹ Hárságyi, M. (2016. május 01.). Véletlenül lett szobrász, mondja a tettyei Krisztus szobor alkotója, Rétfalvi Sándor. Pécsi Újság. <https://www.pecsiujsag.hu/pecs/hir/belfold/veletlenül-lett-szobrasz-mondja-a-tettyei-krisztus-szobor-alkotoja-retfalvi-sandor> (Letöltés dátuma: 2026. 03. 10.)

12. Havihegyi kápolna

Pécs legszebb fekvésű temploma, mely búcsújáróhely is, hozzátartozik Pécs látképéhez.

*20. ábra: A Havihegyi kápolna
Forrás: Pécsi Képek, Facebook.*

A török uralom megszűnése után Pécs városa nehéz helyzetben volt. Ebben az időszakban, 1690-1691-ben súlyos pestisjárvány érte el a várost. Amikor a járvány véget ért, a pécsi lakosok betartották a veszély idején tett ígéretüket és templomot építettek a Szűzanya tiszteletére, Havas Boldogasszony néven. A Havas Boldogasszony elnevezés egy régi, 4. századi történethez kapcsolódik. A hagyomány szerint Rómában augusztus 5-én hó esett azon a helyen, ahol később a Santa Maria Maggiore-bazilikát felépítették. A különleges eseményt jelként értelmezték, amely kijelölte a templom helyét. A pécsiek is hasonló módon választották ki a saját templomuk helyét. Egy fehér sziklán építették fel, ahová a meredek hegyoldalon vitték fel az építőanyagokat a hátukon és a vállukon. Úgy érezték, mintha maga a Szűzanya mutatta volna meg számukra az építés helyét.²²

A kis barokk stílusú templomot 1697-ben szentelték fel. Később, 1844-ben XVI. Gergely pápa búcsú kiváltságot adott az augusztus 5-i Mária-ünnephez kapcsolódóan. Ezen a napon a templomhoz érkező zarándokok különleges lelki kegyelmekben részesülhetnek. Az építkezés

²² (n.a.).(2020. június 22.). *A pestisjárvány emlékére épült a Havihegyi templom Pécsen.* Vaskarika.
https://vaskarika.hu/hirek/reszletek/19011/a_pestisjarvany_emlekere_epult_a_havihegyi_templom_pecsen/
(Letöltés dátuma: 2026. 03. 10.)

emlékét őrizve a búcsú idején a hívők egy-egy követ hoznak magukkal, amelyeket a Fájdalmas Szűzanya szobrának talapzata köré helyeznek.²³

A kápolna története során több megpróbáltatáson is átesett. 1711-ben és 1780-ban tűzvész pusztította el. A későbbi újjáépítéskor alakult ki a ma is látható templom, amelynek fehér falai és jellegzetes piros kupolája van, homlokzata pedig barokk stílusú. A templom oltárképe a római Santa Maria Maggiore-bazilika oltárképének hiteles másolata. Az oltár két oldalán Szent Rókus és Szent Jakab szobra áll. Szent Rókus a pestisben szenvedők és családtagjaik védőszentje, míg Szent Jakab a zarándokok patrónusa.²⁴

A havihegyi templom közvetlen közelében két kereszttel is találkozunk. A templom előtt álló Piéta-keresztet Bartalits Mihály 1878-ban készítette. A halott Jézust tarja Szűz Mária az ölében a kereszt talapzatánál.²⁵

*21. ábra: Kereszt a kápolnánál
Forrás: BaMa*

A templomtól északra látható Kiss György 1900-ban felállított, horgonyból készült Krisztus szobra. Három példány készített a művész, a pécsi alkotás mellett egyet szülőfalujának, Szászvárnak, egyet pedig Máriagyűdre. Nem kőből faragta a szobrokat, acél és cink (horgany) felhasználásával készültek feszületek.²⁶

²³ U.o.

²⁴ U.o.

²⁵ Mohay, R. (2024. május 11.) *A Havihegyi templom körüli szobrok a székesegyházról is mesélnek*. BaMa. <https://www.bama.hu/helyi-kultura/2024/05/havihegyi-templom-koruli-szobrok> (Letöltés dátuma: 2026. 03.

10.)

²⁶ U.o.

22. ábra: Kiss György által állított kereszt
Forrás: Pécsi Képek, Facebook

A kápolna előtt álló, több, mint 140 éves, 6 m magas mandulafa 2018 októberében 4779 szavazattal, több mint ezer szavazatos fölényrel győzött az országos versenyen, így automatikusan nevezte magát a nemzetközi Európa Fája (Tree of the Year) versenyre. A döntőben több tízezer szavazatot kapott és harmadik helyezést ért el Európában, ami nagy nemzetközi figyelmet hozott a fának és a városnak. Az Európai Év Fája verseny célja, hogy felhívja a figyelmet a fák kulturális és természeti értékeire. Más versenyektől eltérően itt nem a fák szépsége, mérete vagy kora számít a leginkább, hanem a hozzájuk kapcsolódó történetek és a közösségekkel való kapcsolatuk. 2019-ben pedig 45 132 szavazattal a pécsi mandulafa lett az Európai Év Fája.²⁷

²⁷ (n.a.). (2019. március 20.). *A pécsi mandulafa lett az Európai Év Fája!* Magyar Múzeumok.
<https://magyarmuzeumok.hu/cikk/a-pecsi-mandulafa-lett-az-europai-ev-faja> (Letöltés dátuma: 2026. 03. 10.)

*23. ábra: A havihegyi mandulafa
Forrás: Magyar Múzeumok*

13. Összegzés

A Tettye Pécs egyik kisebb városrésze, amely a nyüzsgő belváros és a csendes mecseki erdők között helyezkedik el. Nagy előnye, hogy nincs messze a városközponttól. Szerintünk ez az egyik legkülönlegesebb része Pécsnek.

A pályamunka elkészítése során sokkal jobban megismertük a Tettyét és méginkább megszerettük ezt a helyet. Korábban is sokszor jártunk itt az osztállyal és a családdunkkal, de most egészen más szemmel néztünk rá. Kutatás közben rájöttünk, hogy a Tettye nemcsak szép kirándulóhely, hanem olyan városrész is, ahol a természet, a történelem, a vallási emlékek és a városi élet összekapcsolódnak.

A kutatási kérdéseinkre választ kaptunk. Megtudtuk, hogy a Tettye sokat változott az idők során. Először főként a vízhez kapcsolódó szerepe volt fontos, később ipari központtá vált a malmok és a műhelyek miatt, később a vallási emlékek is megjelentek, végül pedig kedvelt kirándulóhellyé és lakóterületté alakult. Azt is megtudtuk, hogy a Tettye neve valószínűleg a török korhoz kapcsolódik, amikor a palotából derviskolostor, vagyis tekke lett és ebből alakulhatott ki a ma használt név.

Arra is választ kaptunk, hogy milyen természeti értékek találhatók a Tettyén. Ilyen a Tettye-forrás, a Tettye-patak, a mésztufa barlang, valamint a Pintérkert Arborétum különleges növényvilága. Ezek mind azt mutatják, hogy a Tettye természeti szempontból is nagyon értékes.

A kirándulóhelyek közül számunkra különösen érdekes volt a Balázs-pihenő, a panorámasétány, a park és a Havi-hegy környéke.

A tettyei romokról is kiderült, hogy egy reneszánsz nyári palota maradványai. Ezt Szatmári György püspök építtette és később a török korban más szerepet kapott. A romok ma is a Tettye egyik legismertebb látnivalói közé tartoznak. Megtudtuk azt is, hogy a Havi-hegy tetején álló híres feszület története több száz évre nyúlik vissza, a ma látható alkotást pedig Rétfalvi Sándor készítette. A Havi-hegyi kápolna története szintén nagyon érdekes: a pestisjárvány utáni fogadalomból épült és ma is fontos zarándokhely.

Arra a kérdésre is választ kaptunk, hogy működik-e a Mindenszentek temploma. Megtudtuk, hogy ez Pécs egyik legrégebbi temploma, amelynek nagyon fontos szerepe volt a város életében, de napjainkban már csak ritkán nyitják meg. Azt is kiderítettük, hogy a Tettye fölötti kilátót Balázs Józsefről nevezték el, aki sokat tett a városi erdőkért.

A kutatás során számunkra az is világossá vált, hogy a Tettye azért különleges, mert minden korosztály találhat itt valami érdekeset. A kisebbek játszhatnak például az Elefántnál, a természetkedvelők felfedezhetik az arborétumot és a barlangot, a történelem iránt érdeklődők pedig megismerhetik a romokat és a templomokat. Lehet sétálni, kirándulni, sportolni, nézelődni, fényképezni vagy csak megpihenni.

Összességében elmondhatjuk, hogy a Tettye számunkra nemcsak egy szép pécsi városrész, hanem egy olyan hely, amelynek múltja és jelene is nagyon gazdag. A pályamunka írása közben sok új ismeretet szereztünk, és még jobban megbecsültük ezt a környéket. Úgy gondoljuk, hogy a Tettyére valóban érdemes ellátogatni, mert egyszerre nyújt természeti élményt, történelmi érdekességeket és kellemes kikapcsolódást. Számunkra a Tettye azt bizonyítja, hogy egy hely akkor igazán különleges, ha nemcsak szép, hanem történeteket is őriz.

Irodalom

Nyomtatott források

Rónaki, L. (1976). Pincebarlang a pécsi Tettye-karsztforrás mésztufájában. *Karszt és Barlang*, 1976. I-II. 25-28

Parrag, T. (1998). A karsztforrások szerepe a Nyugat-Mecsek társadalmi-gazdasági életében. *Földrajzi Értesítő*. XLVII. évf. 2. füzet 149-156.

Online források

(n.a.) (2016. november 23.). *Reménytelen helyzetben is a szabadságért harcoltak a mecseki láthatatlanok*. MúltKor. <https://m.mult-kor.hu/remenytelen-helyzetben-is-a-szabadsagert-harcoltak-a-mecseki-lathatatlanok-20161123?fbrcMR=mobile> (Letöltés dátuma: 2026. 03. 10.)

(n.a.). (2013. július 10.) *A Havi hegyi kereszték*. Régi Pécs. https://regipecs.blog.hu/2013/07/10/a_havi_hegyi_keresztek (Letöltés dátuma: 2026. 03. 10.)

(n.a.). (2019. március 20.). *A pécsi mandulafa lett az Európai Év Fája!* Magyar Múzeumok. <https://magyarmuzeumok.hu/cikk/a-pecsi-mandulafa-lett-az-europai-ev-faja> (Letöltés dátuma: 2026. 03. 10.)

(n.a.). (2021. október 26.). *A fagyok beálltaig biztosan forog a tettyei vízimalomkerék*. PécsMa. <https://www.pecsma.hu/a-fagyok-bealltaig-biztosan-forog-a-tettyei-vizimalomkerek/> (Letöltés dátuma: 2026. 03. 10.)

(n.a.). (2024. november 05.). *Búcsút ünnepeltek Pécs 12. században épült Mindenszentek-templomában*. Magyar Kurír. <https://www.magyarkurir.hu/hirek/bucsut-unnepeltek-pecs-12-szazadban-epult-mindenszentek-templomaban> (Letöltés dátuma: 2026. 03. 10.)

(n.a.). (n.d.). *Pintér-kert Arborétum*. Duna-Dráva Nemzeti Park. https://www.ddnp.hu/okoturizmus/bemutatohelyek/pinter-kert_arboretum (Letöltés dátuma: 2026. 03. 10.)

(n.a.). (2020. június 22.). *A pestisjárvány emlékére épült a Havihegyi templom Pécsen*. Vaskarika. https://vaskarika.hu/hirek/reszletek/19011/a_pestisjarvany_emlekere_epult_a_havihegyi_templom_pecsen/ (Letöltés dátuma: 2026. 03. 10.)

Bandi, B. (2018. november 21.). *Az 1588-as Pécsi Disputa emlékezete*. HetedHéthatár. <https://hetedhethatar.hu/hethatar/?p=53267> (Letöltés dátuma: 2026. 03. 10.)

Bóka, M. (2010. június 1.). *Megbúvó patakok*. Magyar Nemzet. https://web.archive.org/web/20171222051301/https://mno.hu/migr_1834/megbuvo_patakok-235040 (Letöltés dátuma: 2026. 03. 10.)

Frey, Gy. (n.d.). A tettyei reneszánsz villa épületkutatása és elvi rekonstrukciója.
http://arch.et.bme.hu/arch_old/korabbi_folyam/19/19freygy.html (Letöltés dátuma: 2026. 03. 10.)

Keszthelyi, S. (2017. november 13.). *Urbanus struktúrák*. KöztérKép.
<https://www.kozterkep.hu/32672/urbanus-strukturak> (Letöltés dátuma: 2026. 03. 10.)

Mohay, R. (2024. május 11.) *A Havihegyi templom körüli szobrok a székesegyházról is mesélnek*. BaMa. <https://www.bama.hu/helyi-kultura/2024/05/havihegyi-templom-koruli-szobrok> (Letöltés dátuma: 2026. 03. 10.)

Tóth, J. (n.d.). *Tettyei Mésztufa-barlang*. Természetjáró.
<https://www.termeszettjaro.hu/hu/poi/barlang/tettyei-mesztufa-barlang/23440154/> (Letöltés dátuma: 2026. 03. 10.)

Trebbin, Á. (2014. március 29.). *Azok a régi szép idők... Kalandozások a régi Pécs városában – 128*. HetedHéthatár. <https://hetedhethatar.hu/hethatar/?p=28057> (Letöltés dátuma: 2026. 03. 10.)

Képek jegyzéke:

Címlap: Egy grafika a Kegyhelyek és búcsújáróhelyek c. látványtérképről. Kiadó: Civertan Grafikai Stúdió, <https://www.ferencntamas.com/>

1. A Tettyén bejárt utunk. A dolgozatunk is ezt a felépítést követi. Saját szerkesztés.
2. A Pécsi Disputa emléktáblája. Saját fénykép.
3. Tettye utca, Mindenszentek temploma. Zsabokorszky Jenő fényképész 1928. évi felvétele
4. Tettye utca, Mindenszentek temploma napjainkban. Saját fénykép.
5. A Tettye-patak. Saját fénykép.
6. A Tettye-patak forrása. Saját fénykép.
7. A városi vízvezeték. Saját fénykép.
8. Malomkerék a patakban. Saját fénykép.
9. Az elefánt. Saját fénykép.
10. A tettyei romok. <https://www.darabanth.com/hu/264-Gyorsarveres/264.0/Kepeslapok/Magyarorszag~200025/Pecs-Tettyei-romok~II1069812>

11. A tettei romok ma. <https://www.turistamagazin.hu/hir/a-pecsi-tettye-ahol-veget-er-a-varos>
12. A tettei romok a fémből készült kilátóval. Saját fénykép
13. Urbánus struktúrák szökőkút. <https://www.kozterkep.hu/32672/urbanus-strukturak>
14. A Mecseki Láthatatlanok emlékműve. <https://www.kozterkep.hu/30130>
15. Genézis. <https://www.kozterkep.hu/423/genezis#>
16. Növényritmus. Saját fénykép.
17. Balázs pihenő. <https://www.mozgasvilag.hu/turazas/turautak/korseta-tettye-panorama-utjan>
18. Feszület a Havi-hegyen. <https://www.kozterkep.hu/424/feszulet-havi-hegyen-uj>
19. Panorámasétány a Tettyén. Saját fénykép.
20. A Havihegyi kápolna.
<https://www.facebook.com/groups/367216566778452/search/?q=haviheg>
21. Kereszt a kápolnánál. <https://www.bama.hu/helyi-kultura/2024/05/havihegyi-templom-koruli-szobrok>
22. Kiss György által állított kereszt.
<https://www.facebook.com/photo/?fbid=10225912773086458&set=pcb.3265727526927327>
23. A havihegyi mandulafa. <https://magyarmuzeumok.hu/cikk/a-pecsi-mandulafa-lett-az-europai-ev-faja>